

Úvod k předmětu **Současná česká společnost**

Historicko-sociologická východiska.

Problémy transformace, sociální změny a postkomunismu.

Současná česká společnost

2. října 2018

Jaromír Mazák

jaromir.mazak@ff.cuni.cz

Jakub Mlynář

jakub.mlynar@ff.cuni.cz

Struktura a smysl kurzu

Cílem předmětu je seznámení s výsledky nedávného sociologického bádání o české společnosti. Důraz bude kladen na důkladné porozumění tomu, že současné podoby společenské reality jsou výsledkem dlouhodobých i krátkodobých procesů sociální změny. Zohledněna bude i skutečnost, že aktéři činní v rámci současné české společnosti tyto procesy sociální změny sami reflektují, čímž různé způsoby interpretace minulosti ovlivňují i přítomnost a budoucnost naší společnosti. Předmět bude realizován formou tematických bloků, které přiblíží vybrané aktuální společenské fenomény a problémy.

PLÁN PŘEDNÁŠEK

9. 10. – Historické vědomí a jeho proměny
16. 10. – Sociální role v současné rodině
23. 10. – Vzdělání
30. 10. – Trh práce
6. 11. – Gender a práce
13. 11. – Chudoba

20. 11. – Gender a sexualita
27. 11. – Aktuální trendy v partnerství
4. 12. – Volby a volební účast
11. 12. – Občanská spol. a pol. aktivismus
18. 12. – Veřejné mínění české společnosti
8. 1. – Zápočtový týden

Atestace – semestrální práce a referáty

Atestace (Zk) bude udělena na základě zhodnocení včasné odevzdané **semestrální práce** (rozsah 6–10 NS, tj. 10800 – 18000 znaků; od úvodu do závěru; počet znaků uvést přímo do textu).

Téma semestrálky – vztahuje se k probíraným tématům (do 5. 11. 2018 specifikace tématu a **anotace** do 300 slov; do 13. 11. obdržíte reflexi).

Odevzdání práce **do 18. 12. 2018** → zhodnoceno do **15. 1. 2019**

Odevzdání práce **do 15. 1. 2019** → zhodnoceno do **15. 2. 2019**

Podmínkou složení atestace je též zpracování a prezentace **referátu**.

Téma referátu - libovolné „doplňkové“ téma; vlastní zdroj (text); téma si vybrat **do 9. 10.** (vč. zdroje); první referát bude 16. popř. 23. 10.; **délka 7-10 minut**, diskuse.

Historicko-sociologická východiska

- dnešní podoby sociální reality a sociální organizace jsou výsledkem dlouhodobých i krátkodobých procesů **sociální změny**
- podstatný **kontext** současné české společnosti: Československo během 20. století
- **problém**: omezení sociologie zvláště během období tzv. normalizace

Historicko-sociologická východiska

1101/S

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERSITY KARLOVY

DEKANÁT PRAGA I, NÁM. KRÁKOVSKÉHO 1 TELEFON 879 51 6616

číslo 361/S/84

datum 3. dubna 1984

Dr. Miloslav Petrušek, CSc.
středisko informací

x číslo: z číslo:

K Vaší žádosti sděluji : seminář v Alšovicích svolává Československá sociologická společnost při ČSAV, jejímž členem, pokud je mi známo, nejste od r. 1970. Navíc oficiálně vysílá filozofická fakulta na tento seminář 4 pracovníky katedry m.l. sociologie, což vedení filozofické fakulty pokládá za dostačující.

PhDr. Otskar Gembala

PhDr. Otskar G e m b a l a ,
ředitel filozofické fakulty
z d e

DEKANÁT FILOZOFICKÉ FAKULTY		
Datum dne:	13.4.1984	
č. j.:	Průběh:	Školská kniha:
1984/S		
Jméno:		
Příjmení:		
Titul:		
Číslo:		
15. dubna 1984		

K Vašemu zamýšlení má žádosti o povolení účasti na semináři Čs. sociologické společnosti v Alšovicích /č.j. 361/S/84/ sděluji : není pravda, že od roku 1970 nejsem členem této společnosti, ale je neopak pravda, že jsem jejím členem od založení do současnosti, a to členem aktivním. V posledních dvou letech jsem pro tuto společnost uspořádal čtyři diskusní odpoledne, o jednom z nich se lze podrobněji informovat v příloze *Tvůrby* č. 28 - Kámen z 13.7.1983.

PhDr. Miloslav Petrušek CSc.,
středisko informací

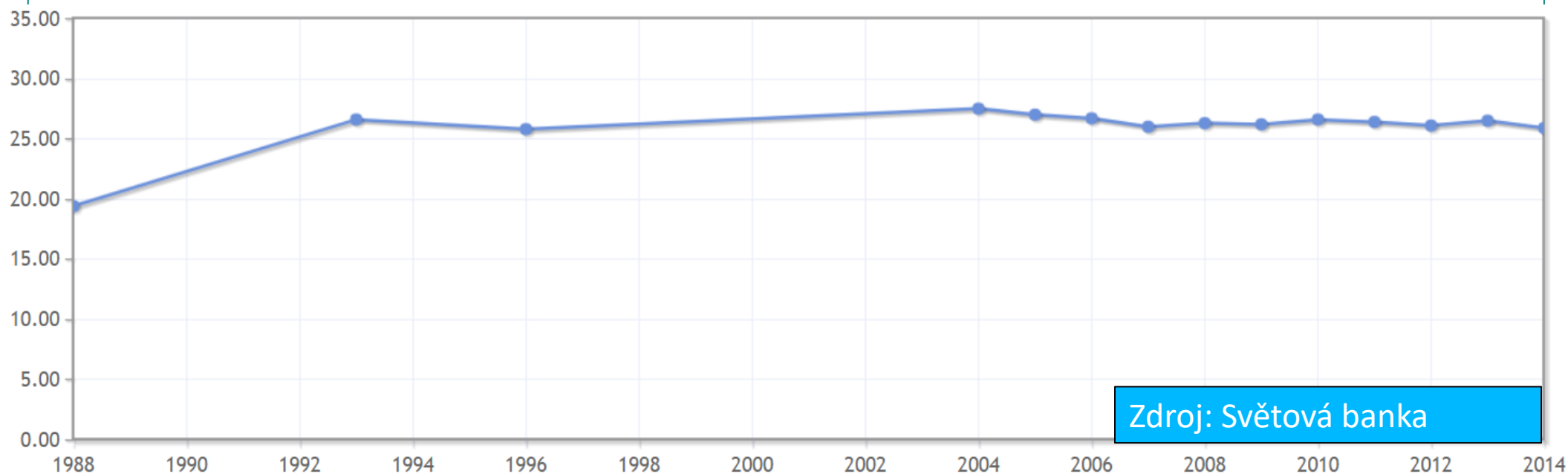
- Důležitou se za neinformovanost
o vašem účasti, proto to na úvodě
a účasti ze FF-UK své ústředí
18/4.84

Historicko-sociologická východiska

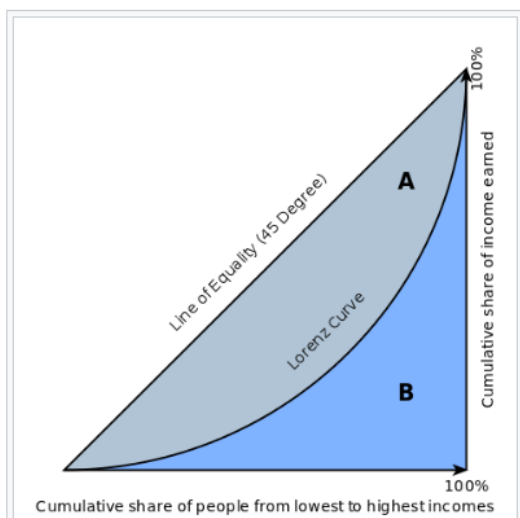
- v 90. letech dochází k **nárůstu sociální diferenciace** a prohloubení nerovnosti, vzrůstá vertikální sociální mobilita (intragenerační)
- **meritokratizace společnosti** vedoucí ke statusové konzistenci (soulad stupně dosaženého vzdělání a složitosti vykonávané práce)
- „nárůst nerovností působených nevýkonovými faktory“ (Tuček 1996) – transformace politického/sociálního kapitálu na ekonomický kapitál; nelegální a nemorální formy nabývání majetku
- už od počátku 90. let lze pozorovat **nárůst sociální determinovanosti politické orientace** a preferencí; politická polarizace (středolevý proud vs. neolibertální pravice) – srov. Machonin, Tuček a kol. 1996

GINI koeficient ČR

Zdroj: Světová banka

$$\text{Gini} = A / (A + B)$$

Z hlediska příjmu je ČR dodnes jednou z nejvíce rovnostářských zemí světa. (Do té míry, do jaké platí data Světové banky)

Komunismus a společnost

- Stalinismus (do r. 1953)
- 50. léta – ekonomická a společenská stagnace
- 60. léta – postupná liberalizace, kulturní a ekonomický rozmach (ekonom Ota Šik; Československá nová vlna: Miloš Forman, Věra Chytilová, Jiří Menzel, Jan Němec, Jaromil Jireš, Evald Schorm)
- 1968 – nástup reformistů (Alexander Dubček Prvním tajemníkem UV KSČ) a Pražské jaro, konec cenzury tisku
- 21. 8. 1968; 16. 1. 1969
- 70. léta - normalizace
- 1976, proces proti PPU
- 1977 Charta 77
- 17. listopad 1989

Komunističtí prezidenti

- Gottwald, 1948-1953
- Zápotocký, 1953-1957, měnová reforma
- Novotný, 1957-1968
- Svoboda, 1968-1975
- Husák, 1975-1989

Další zdroje:

Paulina Bren: The Greengroces and his TV.

Jiří Musil: The End of Czechoslovakia.

Transformace a postkomunismus

- *postkomunismus* jako situace států v bývalém sovětském bloku;
- *transformace* – jedno z velkých témat české sociologie 90. let 20. století
- proměna centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržního typu; 1989 existovalo více variant – zvítězila cesta „Klausova týmu“
- hlavní rysy:
 - (1) liberalizace cen (ceny se odvíjejí od nabídky a poptávky)
 - (2) vnitřní směnitelnost koruny (posun k otevřené ekonomice)
 - (3) privatizace (státního majetku, zahraničního obchodu)

Tabulka 1: Co by mělo být privatizováno? (1990)

	Ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
Živnosti a malé firmy	64,00 %	23,00 %	2,00 %	1,00 %
Malá zemědělská hospodářství	37,00 %	42,00 %	11,00 %	7,00 %
Restaurace, hotely, obchody	38,00 %	37,00 %	14,00 %	7,00 %
Průmyslové podniky	8,00 %	16,00 %	35,00 %	34,00 %
Velké zemědělské podniky	6,00 %	11,00 %	31,00 %	44,00 %

Transformace a postkomunismus

Tabulka 2: Na jakých ekonomických principech by měla být založena naše ekonomika? (1995)

	Souhlasí	Spíše souhlasí	Nesouhlasí	Spíše nesouhlasí
Smíšená ekonomika se soukromým, družstevním a státním sektorem	45 %	43 %	7 %	2 %
Stát by měl podporovat podniky, které se nacházejí v obtížích	29 %	42 %	16 %	5 %
Stát by měl zasahovat do ekonomiky co nejméně	8 %	31 %	36 %	15 %

Pramen: Archiv CVVM, Praha, Sign. 21/27

Tabulka 3: Jaký společenský systém by měl být zaveden? (1995)
(1989 – 50 % třetí cesta mezi kapitalismem a socialismem)

Reformovaný kapitalismus se silnou rolí státu	34 %
Nový politický řád, ani kapitalistický ani socialistický	31 %
Třetí cesta mezi kapitalismem a socialismem	9 %
Reformovaný socialismus (Pražské jaro)	7 %
Kapitalistický řád s neomezenou vládou trhu	7 %
Starý socialismus (před 1989)	1 %
Nevědělo	11 %

Pramen: Archiv CVVM, Praha, Sign. 21/29

Zdroj: Kubů, 2011

Transformace a postkomunismus

Tabulka 13: Veřejné mínění o úspěšnosti ekonomické transformace

	1993/III	1996/I	1999/II
Úspěšná	26 %	28 %	7 %
Půl na půl	42 %	46 %	28 %
Neúspěšná	26 %	18 %	53 %

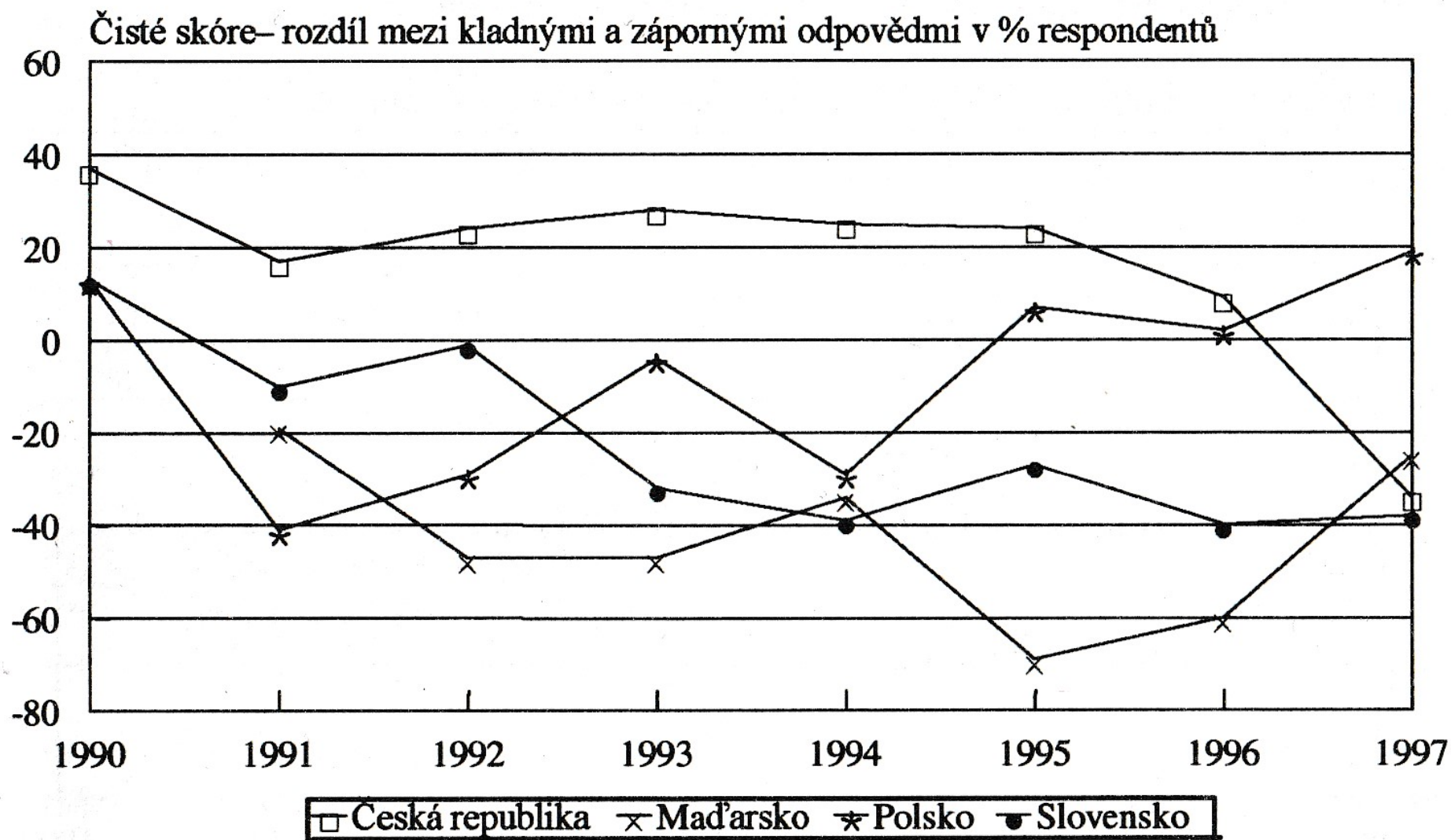
Pramen: Archiv CVVM, Praha, Sign. 21/31, publ. 14. 7. 1995, Sign 21/47, publ. 8. 11. 1996, Sign. 21/67, publ. 23. 2. 1999.

Zdroj: Kubů, 2011

Transformace a postkomunismus

Zdroj: Večerník,
Matějů, 1998

Graf C6 Postoj k obecnému směru vývoje země: kladný nebo záporný

Transformace a postkomunismus

- Rizika transformace (Večerník, 2002)
 - Atomizace
 - Demoralizace
 - Materializace
- Problém „schizofrennosti“ spol. věd v analýze sociální změny a jejich „selhání“ v případě transformace

Bylo ovšem především povinností sociologie, aby ukázala, že ani ekonomické zákony tržní ekonomiky, ani kapitalistické hodnoty a ctnosti nejsou přírodní, nýbrž společenské povahy. (Večerník, 2002)

- Ostalgie a retro
- Ve 21. století již poněkud větší vliv globalizace a členství v nadnárodních organizacích (NATO 1999; EU 2004)
- „Antikomunismus“ a „strašidlo neomarxismu“

Rozpad Československa

- Paradox: při rozpadu více společného než v r. 1918 (ze socio-
strukturního hlediska)
- Klaus vs. Mečiar

Tab. 1: Postoje obyvatel k rozdělení Československa v době rozdělení (v %)

	1/2003	11/2006	11/2007
rozhodně pro	8	7	6
spíše pro	18	18	19
spíše proti	33	32	30
rozhodně proti	26	21	22
neví	15	22	23
pro/proti	26/59	25/53	25/52

Tab. 2: Jak lidé hodnotí rozdělení Československa dnes? Jako krok... (v %)

	1/2003	11/2006	11/2007
rozhodně správný	18	18	16
spíše správný	37	38	39
spíše špatný	25	22	22
rozhodně špatný	11	12	11
neví	9	10	12
správný/špatný	55/36	56/34	55/33

Čtvrtstoletí od rozpadu

Kvíz:

https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/kviz-vite-kdo-vydelal-na-rozdeleni-ceskoslovenska_1705300850_dp?_ga=2.92387741.1071293030.1537871875-1815033180.1527249744